

Verlicht en ontwaakt

TEKST:

Thomas Maarten van der Zwan

De term 'joods-christelijk erfgoed' wordt regelmatig gebruikt als argument voor politieke borstklopperij. Er is echter veel onenigheid over wat dat erfgoed precies inhoudt en waarom het superieur zou zijn. De westerse maatschappij heeft de afgelopen eeuwen op het gebied van veiligheid en tolerantie enorme vooruitgang geboekt. Hebben we die enkel te danken aan de wetenschappen, of heeft ons religieuze erfgoed ook een rol gespeeld?

De Franse antropoloog René Girard meende dat de joods-christelijke mythen fundamenteel verschillen van bijvoorbeeld hun Griekse en Romeinse tegenhangers: terwijl in de antieke verhalen telkens een onschuldige held straffeloos wordt gedood, leggen de joods-christelijke verhalen juist de nadruk op de onschuld van de held. Het oeroude 'zondebokmechanisme', waarbij een groep zich tegen een buitengesloten enkeling keert, wordt in de Bijbel niet slechts uitgebeeld maar ook ontmaskerd en ontmanteld. Dat begint al in Genesis, met de door zijn broers verraden Jozef, en vindt zijn vervolmaking in de lijdensweg van Jezus Christus, de beroemdste zondebok uit de geschiedenis.

Gedurende millennia liepen minderheden constant het risico slachtoffer te worden van willekeurige haat. Dat is nog altijd zo (het begint al bij pestgedrag onder kinderen), maar de bekommernis om minderheden is inmiddels gelukkig meer dan ooit verankerd in de wet. Die verworvenheid hebben we grotendeels te danken aan de Verlichting, maar heeft onmiskenbaar een joods-christelijke oorsprong.

Black Lives Matter, de LGBTQ-beweging en het 21ste-eeuwse feminisme kunnen we duiden als voortzettingen van deze ontwikkeling. Minderheden en

onderdrukten dringen vanuit de buitenranden van de maatschappij door tot de machtscentra en eisen erkenning – en krijgen die ook. Misschien zijn we getuigen van een nieuwe fase van de Verlichting, of de aanvang van een nieuw intellectueel tijdvak. Eerst waren we *enlightened*, nu zijn we *woke*. Die overgang gaat gepaard met veel hysterie, maar wie zou ooit durven beweren dat de weg naar een betere samenleving over rozen moet gaan?

Sommige denkers menen dat de christelijke moraal overbodig wordt zodra ze haar doel heeft bereikt. Wanneer een samenleving erin slaagt al haar leden gelijke kansen te bieden, kan haar grondgedachte naar de achtergrond verschuiven, zonder dat de moraal instort: de maatschappij is dan immers de vleesgeworden moraal. De Openbaringen van Johannes kondigen dat overigens al tweeduizend jaar aan: daarin lezen we immers dat in het Nieuwe Jeruzalem geen tempel zal staan.

Zolang het joods-christelijke erfgoed ons verder op weg helpt naar een tolerantere, eerlijkere en vreedzamere samenleving, moeten we het dus blijven koesteren. De vooruitgang die we in de afgelopen eeuwen hebben geboekt, laat zien dat de hoop op zo'n samenleving wellicht lang niet zo naïef is als ze klinkt.

T.M. van der Zwan (34) studeerde songwriting en taal- en letterkunde en studeerde tevens af als leerkracht. Zijn website www.tmvanderzwan.com biedt een overzicht van zijn werkzaamheden als kunstenaar.